

Interpersoonlijke vaardigheden bij pedoseksuelen

De kortzichtigheid van attitudeonderzoek

S. Bogaerts, A.L. Daalder en A.A.M. Essen

Justitiële Verkenningen, 31-1, 2005

- De eerste auteur is werkzaam als hoofd onderzoek van de Onderzoeksafdeling Criminaliteitspreventie, Sanctietoepassing, Jeugdbescherming en Slachtofferzorg (CRSA) bij het WODC. De tweede auteur is hoofd Extern Wetenschappelijke Betrekkingen bij het WODC, terwijl de derde als datamanager verbonden is aan de afdeling CRSA.

De laatste tweedecennia is een bulk aan empirisch onderzoek verschenen over de relatie tussen interpersoonlijke factoren en seksueel deviant gedrag. Vooral het onderzoek naar onveilige hechtingsstijlen, vertrouwen en intimiteit bij seksuele delinquenten vierde het laatste decennium hoogtij en kwam met onthutsende resultaten naar voren die alle in dezelfde richting wezen

- (Marshall, 2001; Marshall, Smallbone e.a., 1998; Jamieson en Marshall, 2000; Kear-Colwell en Sawle, 2001).

Een steeds weerkerende vaststelling is dat een mismatch tussen ouderlijke sensitiviteit en ouderlijke responsiviteit op de 'schreeuw' en de signalen en behoeften van het kind, kan leiden tot een onveilige hechting in de kindertijd en verder kan ontwikkelen tot een onveilige hechting in de volwassenheid.

Hechtingsgerelateerde ervaringen worden namelijk op zeker ogenblik positief of negatief opgeslagen in interne werkmodellen (cognitieve schemata) die vrij stabiel zijn en zich kunnen doorzetten tot in de volwassenheid (Hazan en Shaver, 1987, 1990). Positieve ervaringen met anderen zijn noodzakelijk om adequate intieme en duurzame relaties aan te gaan.

Onderzoek bij zedendelinquenten toont systematisch aan dat seksuele delinquenten significant onveiliger gehecht zijn dan niet-seksuele delinquenten en niet-delinquenten

- (Ward, Hudson e.a. 1995; Smallbone en Dadds, 1998; Bogaerts, 2004).

Tussen seksuele delinquenten zijn er verschillen. Incestplegers hebben meer angstig-ambivalente hechtingsrelaties met hun moeder dan andere subgroepen seksuele delinquenten en niet-seksuele delinquenten (Jamieson en Marshall, 2000). Exhibitionisten en extrafamiliale pedoseksuelen vertonen eerder angstig-vermijdende hechtingsstijlen; seksueel deviant gedrag is voor deze mannen vaak een indirecte manier om contact te krijgen met anderen (vooral kinderen).

In dezelfde lijn vindt Marshall (1989, 1994) een verband tussen een onveilige hechting in de kindertijd en intimiteitsproblemen bij seksuele delinquenten. Seksuele delinquenten die zich in de kindertijd onveilig aan opvoeders hebben gehecht, vertonen minder interpersoonlijke vaardigheden en zelfvertrouwen, factoren die noodzakelijk zijn om veiligheid en intimiteit in volwassen (romantische) relaties te ervaren. Een gebrek aan volwassen (seksuele) relaties of het onvermogen om intieme volwassen relaties aan te gaan kunnen leiden tot eenzaamheid. Dit kan de persoon ertoe aanzetten om intimiteit te zoeken via deviant seksueel gedrag.

De meningen over de aanwezigheid van persoonlijkheidsstoornissen bij seksuele delinquenten is minder eenduidig. Persoonlijkheidsstoornissen veroorzaken belangrijke tekortkomingen in het sociaal of beroepsmatig functioneren ofwel subjectief lijden (DSM-IV, APA, 1994); Marshall (1996) relateert de aanwezigheid van persoonlijkheidsstoornissen bij pedoseksuelen. Andere onderzoekers vinden wel dat bepaalde persoonlijkheidsstoornissen differentiëren tussen pedoseksuelen, andere seksuele delinquenten, niet-seksuele delinquenten en niet-delinquenten

- (Cosyns, De Doncker e.a., 1994; McElroy, Soutullo e.a., 1999; Bogaerts, 2004).

In de meeste studies wordt een heterogeniteit aan persoonlijkheidsstoornissen gevonden zonder dat er typische persoonlijkheidsstoornissen zijn die dominanter dan andere naar voren komen. [*1]

[* 1] Voor een uitgebreid overzicht verwijzen we naar. S. Bogaerts, J. Goethals e.a., 2004; S. Bogaerts, F. Declercq e.a., verscheen januari 2005.

Dit onderzoek

De meeste bestaande onderzoeken gaan uit van bivariate en multivariate analysemethoden, waarbij alleen wordt gekeken naar een reeks onafhankelijke variabelen in relatie tot de afhankelijke variabele. De onderlinge samenhang van de onafhankelijke variabelen wordt zelden of nooit onderzocht. Dit achten wij een belangrijke tekortkoming.

In dit artikel wordt de onderlinge samenhang van interpersoonlijke variabelen en persoonlijkheidsfactoren in relatie tot pedoseksualiteit onderzocht aan de hand van structurele equatiemodellen (Sem). We kiezen voor deze analysemethode omdat we inzicht willen krijgen in de onderlinge relaties tussen de variabelen in het model. Het uitgangspunt voor Sem is een hypothetisch/theoretisch model. Dit hypothetische model wordt ontwikkeld op basis van resultaten uit eerder onderzoek. Variabelen worden in het model ingevoerd waarvan bekend is dat ze bijdragen aan de verklaring/voorspelling van zedendelinquentie. Vervolgens wordt het model getoetst aan de empirie en kan worden geconcludeerd of de empirie al dan niet overeenstemt met de theoretische bevindingen. Sem zijn gegroeid uit multiple regressies maar hebben twee voordelen:

- Er worden uitspraken gedaan over de samenhang tussen de variabelen in het model en de verklaarde variantie heeft betrekking op alle variabelen in het model.
- Geobserveerde variabelen kunnen op grond van factoranalyse worden gereduceerd tot een beperkt aantal latente variabelen uit het conceptuele model
 - (Bentler en Chou, 1987; Joreskog en Sorbom, 1993; Hu en Bentler, 1999).

De variabelen in het hypothetische model en het instrumentarium [*2]

[*2] Voor een uitgebreid overzicht van het instrumentarium wordt verwezen naar S. Bogaens, J. Goelhals e.a., 2003.

Vier variabelen worden op basis van het literatuuronderzoek in het model ingevoerd: [1] ouderlijke sensitiviteit; [2] vertrouwen; [3] volwassen romantische hechting; [en] [4] persoonlijkheidsstoornissen. De keuze voor deze variabelen is als volgt te verklaren.

[1] Ouderlijke sensitiviteit is het tegemoetkomen aan de behoefte van troost en bescherming en aan de nood aan exploratie en autonomie gedurende de eerste zestien levensjaren (Bretherton, 1985).

De kwaliteit van het ouderlijke gedrag of de ouderlijke sensitiviteit is belangrijk in de etiologie van persoonlijkheidsstoornissen (Benjamin, 1993).

[2] Vertrouwen (en meer bepaald relationeel vertrouwen) verwijst naar de mate van vertrouwen die een persoon heeft in de sterkte van zijn relatie en in de positieve gevoelens van de partner ten opzichte van de persoon (Rempel, Holmes e.a., 1985).

[3] Volwassen romantische hechting betreft de relationele hechtingsstijl in intieme relaties. Het gaat om een dispositie binnen het individu om nabijheid en contact te zoeken en te behouden met één of meerdere specifieke personen, die zowel fysiek als psychisch veiligheid en geborgenheid bieden aan het individu.

[4] Persoonlijkheidsstoornissen bekijken we vanuit een interpersoonlijk standpunt.

Bij de ontwikkeling van het hypothetische model als verklaring voor pedoseksualiteit wordt verondersteld dat de mate waarin de respondenten optimale ouderlijke sensitiviteit (voldoende warmte en voldoende autonomie) hebben ervaren van beide ouders tijdens de eerste zestien levensjaren, een gunstig effect heeft op

- de ontwikkeling van interpersoonlijke vaardigheden (vertrouwen en veilige volwassen romantische hechting) enerzijds
- en op het voorkomen van persoonlijkheidsstoornissen anderzijds.

De uitkomst pedoseksualiteit wordt verondersteld te worden beïnvloed door de kwaliteit van de interpersoonlijke factoren en door de aanwezigheid van persoonlijkheidsstoornissen.

Om ouderlijke sensitiviteit [1] te meten wordt gebruikgemaakt van het 'Parental Bonding Instrument' (Parker, Tuplin e.a., 1979; Nederlandse vertaling door Verschuieren en Marcoen, 1993). Het PBI meet 'parental contribution to bonding' of de ouderlijke gedragingen en attitudes zoals gepercipieerd door de kinderen. Het instrument bestaat uit twee schalen: [a] warmte (versus koude) en [b] autonomie (versus overbescherming).

[a] De 'warmteschaal' onderzoekt in welke mate de respondenten warmte (steun, troost en empathie) hebben ervaren in de relatie met hun ouders tijdens de eerste zestien levensjaren.

[b] De 'autonomieschaal' gaat na in welke mate de respondenten tijdens de eerste zestien levensjaren, autonomie hebben ervaren in de relatie met hun ouders (Verschuieren en Marcoen, 1993). De psychometrische kwaliteiten van het instrument zijn zeer goed.

De 'Adult Attachment Scale' (Hazan en Shaver, 1987; Nederlandse vertaling door Verschuieren en Marcoen, 1993) wordt gebruikt om de 'volwassen romantische hechtingsstijl' [3] te meten. Dit instrument bestaat uit twee onderdelen die samen de mate van veilige, vermijdende en angstig-ambivalente gehechtheid meten. De psychometrische kwaliteiten zijn goed tot zeer goed.

Vertrouwen [2] wordt gemeten aan de hand van de subschaal vertrouwen van de 'Erikson Psychosocial Stage Inventory' (Rosenthal, 1981; Nederlandse vertaling door Verschuieren en Marcoen, 1993). In de subschaal vertrouwen wordt gevraagd naar het vertrouwen in zichzelf en naar het vertrouwen in de anderen of in de wereld. De psychometrische kwaliteiten van het instrument zijn goed tot zeer goed.

Persoonlijkheidsstoornissen [4] worden gemeten aan de hand van de ADP-IV die zich richt op de diagnose van persoonlijkheid zoals gedefinieerd; op As II van de DSM-IV (Assessment van de DSM-IV Stoornissen in de persoonlijkheid, Schotte, De Doncker e.a., 1998; Schotte en De Doncker, 2000). De psychometrische kwaliteiten van het instrument zijn bevredigend tot goed.

De DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 4th Edition) is een internationaal classificatiesysteem van psychische stoornissen. De DSM-IV maakt gebruik van een vijf-assig systeem. As II bevat alle persoonlijkheidsstoornissen. '.

De subjecten

Vierentachtig pedoseksuelen die een gedwongen ambulante begeleiding volgen bij de Leerprojecten voor Daders van Seksueel Geweld hebben meegewerkt aan het onderzoek (respons: 72%). De selectie van de controlegroep is tot stand gekomen door matching met de experimentele groep op grond van vier kenmerken: [1] leeftijd, [2] Burgerlijke staat, [3] opleidingsniveau en [4] dagelijkse bezigheid.

[1] De gemiddelde leeftijd in de experimentele groep is 38 jaar en 5 maanden;
[2] 30% is gehuwd, 38% ongehuwd, 29% gescheiden en 3% weduwnaar.

[3] 22% heeft lager onderwijs gevolgd, 34% lager secundair onderwijs, 30% hoger secundair onderwijs, 11% hoger en universitair onderwijs, 2% andere vormen van onderwijs en van 1% is het genoten onderwijs onbekend.

[4] Op het ogenblik van de feiten verrichtte 80% betaalde werkzaamheden, 11% was werkloos, 4% gepensioneerd, 3% student en 1% invalide.

Het hypothetische model

Het hypothetische (Sem) model voor de totale groep pedoseksuelen wordt ontwikkeld op grond van direct geobserveerde en latente variabelen, waarbij latente variabelen kunnen worden opgevat als constructen die zijn opgebouwd uit diverse geobserveerde variabelen. Geobserveerde variabelen worden gemeten aan de hand van de genoemde instrumenten, latente variabelen worden gevormd door gemeten variabelen die voldoende samenhang vertonen met de latente variabele om de constructie van latente variabelen wetenschappelijk te verantwoorden. Deze samenhang wordt onderzocht aan de hand van een gerooteerde factoranalyse (zie tabel 1).

Tabel 1: Resultaten van de tweede orde varimax gerooteerde principale componenten analyse van de schalen in het model als variabelen

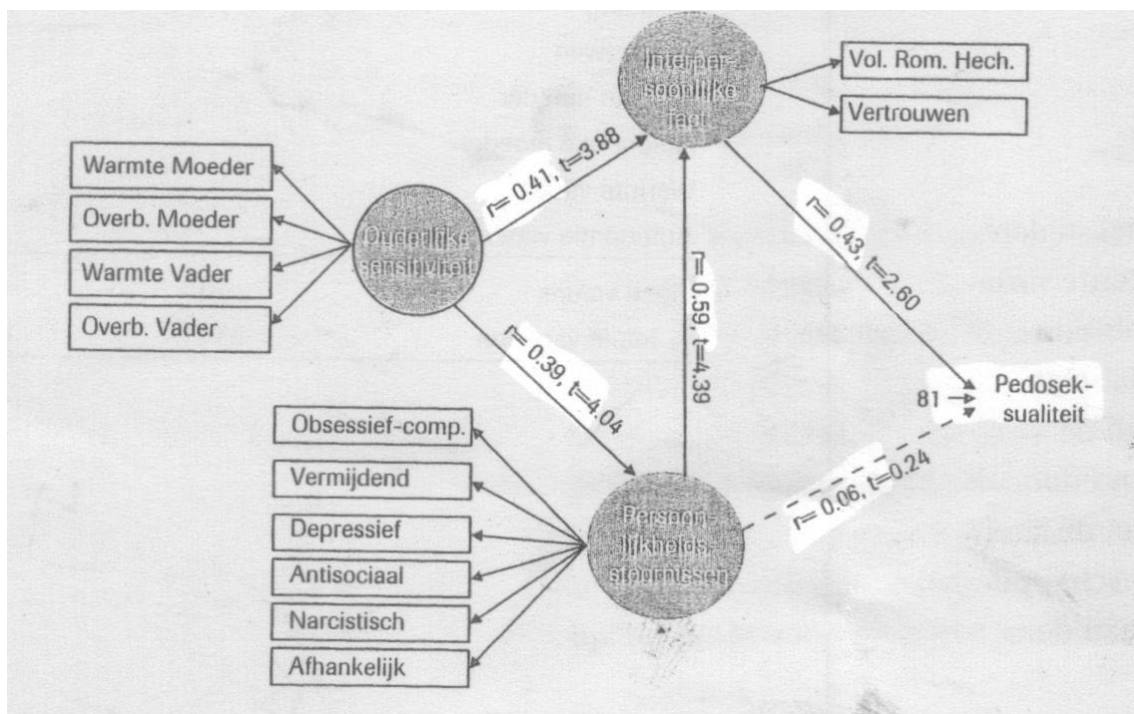
Schalen [PD = Personality Disorder]	Factor I Persoonlijkheidsstoornissen	Factor II Interpersoonlijke factoren	Factor 3 Ouderlijke sensitiviteit
Antisociale PD [*]	0.48		
Narcistische PD	0.84		
Obsessief-compulsieve PD	0.84		
Vermijdende PD	0.42		
Depressieve (NOS*) PD	0.53		
Afhankelijke PD	0.68		
Veilige rom. volw.		0.74	
Hechting		0.61	
Vertrouwen			
Warmte moeder			0.64
Autonomie moeder			0.74
Warmte vader			0.73
Autonomie vader			0.84
Eigen values	4.10	2.19	1.13
% Totale variantie	34.21	18.25	9.45

[* NOS = Not otherwise Specified]

Drie latente variabelen worden verkregen: persoonlijkheidsstoornissen, interpersoonlijke factoren en ouderlijke sensitiviteit. Tabel 1 toont aan dat de factorscores (>0.40) voldoende hoog zijn. De eerste latente variabele: 'persoonlijkheidsstoornissen' wordt gevormd door zes DSM-IV persoonlijkheidsstoornissen, de tweede latente variabele: 'interpersoonlijke factoren' door veilige romantische volwassen hechting en vertrouwen en de derde latente variabele: 'ouderlijke sensitiviteit' door moederlijke en vaderlijke warmte en autonomie. De verklaarde variantie voor component I bedraagt 34.21%, voor component II 18.25% en voor component III 9.45%. De totale verklaarde variantie bedraagt 61.91% (Tacq, 1997).

In het hypothetische model zijn vijf paden (pijlen) getrokken die hypothetische verbanden veronderstellen tussen de drie latente variabelen (ouderlijke sensitiviteit, interpersoonlijke factoren en persoonlijkheidsstoornissen) en de afhankelijke variabele pedoseksualiteit (zie figuur 1) [en de tekst daar onder – FG].

Figuur 1: Ouderlijke sensitiviteit, interpersoonlijke factoren en persoonlijkheidsstoornissen in de verklaring van pedoseksualiteit

[FG:] De cirkel links = Ouderlijke sensitiviteit, hieronder "OS"

De cirkel bovenin = Interpersoonlijke factor, hieronder "IF"

De cirkel onderaan = persoonlijkheidsstoornissen, hieronder "PSt"

"r" = correlatie = samenhang. Echter, in de figuur zijn de mintekens niet vermeld.

Hiervan is de correctie, gebaseerd op de tekst hieronder:

OS → IF: $r = 0.41$	PSt → IF: $r = -0.59$	Pst → Pedos. $r = -0.06$
OS → PSt: $r = -0.39$	IF → Pedos. $r = -0.43$	

De resultaten

We vinden een sterk *positief verband* tussen de latente variabelen ouderlijke sensitiviteit en interpersoonlijke factoren: $r=0.41$, $t= 3.88$ (pad 1) en een sterk *negatief verband* tussen ouderlijke sensitiviteit en persoonlijkheidsstoornissen: $r=-0.39$, $t=-4.04$ (pad 2).

Tussen interpersoonlijke factoren en persoonlijkheidsstoornissen is er een *zeer sterke negatief verband*: $r=-0.59$, $t=-4.39$ (pad 3). Dit impliceert dat de drie latente variabelen sterk met elkaar in relatie staan; op zich is deze bevinding niet hoogst merkwaardig omdat vanuit de literatuur voldoende aanwijzingen bestaan dat er een sterk verband is tussen deze drie variabelen. Deze eerste vaststelling *bevestigt de hypothese* enerzijds dat positieve ouderlijke sensitiviteit bijdraagt tot positief interpersoonlijk gedrag en anderzijds een buffer vormt tegen het ontstaan van persoonlijkheidsstoornissen. Het omgekeerde is ook waar.

Hoe verhouden de variabelen interpersoonlijke factoren en persoonlijkheidsstoornissen zich tot de afhankelijke variabele pedoseksualiteit? Of met andere woorden: dragen ze bij tot de verklaring van het ontstaan (bestaan) van pedoseksualiteit? Er zijn duidelijke verschillen.

Figuur 1 laat een significant *negatieve* relatie zien tussen interpersoonlijke factoren en pedoseksualiteit op grond waarvan kan worden afgeleid dat het beschikken over voldoende interpersoonlijke vaardigheden een buffer vormt tegen het ontstaan van pedoseksualiteit.

Op de vraag of de onderzochte persoonlijkheidsstoornissen een verklarende bijdrage leveren aan pedoseksualiteit moeten we negatief antwoorden. Het verband is negatief, maar zeer zwak, wat wijst op een betekenisloos verband (vandaar ook de stippellijn). Eenvoudigweg kan worden geconcludeerd dat interpersoonlijke factoren in het model een sterkere bijdrage leveren dan persoonlijkheidsstoornissen.

Deze bevinding sluit zeer goed aan bij de ontogenetische visie van Lorna Benjamin (1993), die uitgaat van de veronderstelling dat persoonlijkheidsstoornissen niets anders zijn dan *de resultante van* een slecht interpersoonlijk functioneren op diverse terreinen, zoals werk, relaties, enzovoort. [*3]

[*3] Over de kwaliteit van het model kunnen we kort maar volledig zijn. Zes fitindices doen een uitspraak over de kwaliteit van het model. Dit zijn

[1] de chi-kwadraat-index (χ^2),

[2] de Goodness of Fit Index [GFI],

[3] de Adjusted Goodness of Fit Index [AGFI],

[4] de Standardized Root Mean Square Residuals (SRMR).

[5] De Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) en

[6] de Comparative Fit Index (CFI).

[1] De χ^2 bedroeg 69.08 met 55 vrijheidsgraden en een overschrijdingskans van $p=0.07$. Wanneer de 12-waarde werd beoordeeld tegenover het aantal vrijheidsgraden (χ^2/df), werd een waarde verkregen van 1.26. Er was geen significant verschil tussen het hypothetisch model en het gemeten model ($p=0.07$).

[2] De GFI, die de relatieve mate van variantie en covariantie weergeeft die door het model gezamenlijk wordt verklaard, bedroeg 0.93;

[3] de AGFI die men verkrijgt na correctie voor het aantal vrijheidsgraden lag op 0.89.

[4] De SRMR, die het gemiddelde is van de residuele varianties en covarianties, bedroeg 0.047 en

[5] de RMSEA bedroeg 0.051.

[6] De CFI ten slotte bedroeg 0.91. De fitindices geven aan dat de overeenstemming tussen het theoretische model en de geobserveerde waarden aanvaardbaar is.

De gevonden verklaarde variantie

19% van de variantie in de afhankelijke variabele wordt door de variabelen in het model verklaard. De niet verklaarde variantie bedraagt 81%. Onze bevindingen wijken daarmee niet af van de bevindingen in ander onderzoek

(de verklaarde variantie in onderzoek naar het effect van interpersoonlijke factoren op zedendelinquentie varieert van 13% tot 25%).

Dit stemt tot nadenken over de beperkte invloed van interpersoonlijke factoren en persoonlijkheidsstoornissen in de etiologie en verklaring van pedoseksualiteit. We zouden uiteraard gemakshalve kunnen stellen dat we bewust gekozen hebben voor een beperkt aantal variabelen in het model en dat deze keuze wellicht aan de grondslag ligt van de lage verklaarde variantie. Als we daarenboven nog schrijven dat er nog andere factoren een rol spelen zoals cognitieve distorsies, psychopathie, obsessieve compulsieve stoornissen, ADHD, gezinsfactoren, fysiologische factoren, biologische factoren, enzovoort en dat er op het terrein van dit onderzoek nog meer onderzoek noodzakelijk is, dan dekken we op een quasi-wetenschappelijke manier onze beperkingen in, maar zetten we de lezer op een dwaalspoor.

Kritische reflectie op het bestaande onderzoek

Sinds Marshall halverwege de jaren tachtig het hechtingsonderzoek bij seksuele delinquenten introduceerde vanuit de overtuiging dat 'negative child experiences' in verband kunnen worden gebracht met zedendelinquentie, stellen we tot onze verbazing vast dat de meeste onderzoekers zich in dit onderzoeksspoor hebben vastgebeten.

Studies tonen steeds opnieuw aan dat seksuele delinquenten onveiliger gehecht zijn dan 'normals' controlesubjecten, minder vertrouwen hebben in anderen en niet in staat zijn om intieme relaties met anderen aan te gaan en te onderhouden.

Heeft de wetenschap baat bij deze vaststelling? Ongetwijfeld wel, maar een kritische reflectie is meer dan noodzakelijk en gebeurt onzes inziens te weinig. Hetzelfde kan worden gezegd over het persoonlijkheidsonderzoek bij zedendelinquenten. Er is al jaren de bevestiging dat [er] geen typische persoonlijkheidspatronen worden aangetroffen bij zedendelinquenten. Desondanks kunnen we vaststellen dat onderzoekers blijven doorgaan op dit spoor, onderzoeksdesigns repliceren en tot gelijksoortige resultaten blijven komen. Bovendien is de verklarende bijdrage (verklaarde variantie) van interpersoonlijke factoren in de afhankelijke variabele (zedendelinquentie) bijzonder laag (maximaal 25%). Dit onderzoeksspoor is al met al eerder confirmerend van aard dan dat het substantieel bijdraagt aan de verklaring van het ontstaan van zedendelinquentie. Mochten we niet beter weten, dan zouden we vermoeden dat het hechtings- en persoonlijkheidsonderzoek bij zedendelinquenten voor menig wetenschapper eerder bezigheidstherapie is dan het 'verlangen als onderzoeker' om over nieuwe resultaten en bevindingen te rapporteren.

Mede gezien de lage verklaarde variantie van interpersoonlijke factoren bij pedoseksualiteit plaatsen we vraagtekens bij de veronderstelling dat seksuele delinquenten minder sociale vaardigheden (zouden) hebben dan vergelijkingsgroepen. De vraag naar de definiëring van 'sociale vaardigheden' is aan de orde, evenals de vraag naar de wijze waarop sociale netwerken worden uitgetekend. Op basis van een casus uit de klinische praktijk wordt met behulp van de sociale en persoonlijke netwerkanalyse verder op dit spoor doorgegaan.

Casuïstiek 'en (re)constructies van sociale netwerken: een andere kijk op sociale vaardigheden

Piet (fictieve naam) is veertien jaar als hij voor de eerste keer zijn nichtje van acht jaar misbruikt. Na een klacht van de familie wordt Piet voor zes maanden opgesloten in een gesloten instelling voor bijzondere jeugdzorg in Vlaanderen. Tijdens zijn verblijf wordt hij door de jeugdrechter verplicht een ambulante therapie te volgen in een centrum voor Algemeen Welzijnswerk. Gedurende meer dan tien jaar is het stil rond Piet.

In 1998 wordt Piet op 26-jarige leeftijd veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf waarvan twee jaar met uitstel. De veroordeling heeft betrekking op seksueel misbruik van een zesjarig meisje en een achtjarige jongen. Begin 2001 komt Piet onder strikte voorwaarden vrij: hij krijgt het verbod om zich binnen een straal van 250 meter te begeven in zijn vroegere woonomgeving. Verder moet hij een woning en werk hebben, mag hij geen alcohol gebruiken en dient hij zich te laten behandelen door psycholoog X.

Eind 2002 komen er nieuwe feiten aan het licht en wordt een deskundigenonderzoek bevolen met de vraag een persoonlijkheidsprofiel van Piet op te stellen; daarnaast wordt gevraagd een recidive-inschatting te maken en de toerekeningsvatbaarheid van Piet te onderzoeken. Dit laatste werd bevolen omdat de psychiater in de gevangenis Piet gediagnosticeerd had als randpsychotisch. De gerechtelijke expertise werd uitgevoerd door twee onderzoeks-experts de Faculteit Psychologie, Universiteit van Gent.

De uitkomst van het onderzoek was: Piet wordt omschreven als een narcistische man met psychopate trekken, sterk introvert, een lage frustratietolerantiedrempel en weinig mogelijkheid tot zelfreflectie. Hij percipieert de wereld als boosaardig en heeft bijgevolg defensiemechanismen en weerstanden opgebouwd tegen alles wat te maken heeft met (relationele) intimiteit. Piet omschrijft zichzelf als eenzaam, geeft aan angst voor sociale contacten te hebben en kan en durft geen (intieme) banden met anderen aan te gaan. Volgens hem is dit het gevolg van seksueel misbruik in de jeugd, wat hier verder buiten beschouwing werd gelaten. Op de vraag naar toerekeningsvatbaarheid wordt negatief gementwoord; op het ogenblik van het onderzoek zijn er geen psychotische elementen aanwezig.

Het deskundigenverslag werd overgemaakt aan de onderzoeksrechter, waarna het werk van de gerechtsdeskundigen stopte. Anderhalf jaar later (december 2004) wordt de aandacht van een van de onderzoekers opnieuw op deze casusgevestigd door een korte presentatie over sociale netwerkanalyse door dr. M. Spreen. [*4]

[*4] 4 Dank aan dr. Marinus Spreen voor zijn informatie over sociale netwerkanalyse.

In zijn onderzoek naar sociale netwerken van zedendelinquenten wordt de aandacht gevestigd op het repliceren/ dupliceren door delinquenten na detentie van hetzelfde sociale netwerk dat zij voor detentie hadden met slechts één doel: nieuwe slachtoffers te maken. Deze vaststelling werpt een ander licht op de onderzoeksresultaten dat seksueel misbruik deels kan worden verklaard door een gebrek aan sociale vaardigheden, angst voor sociale en intieme contacten, het niet in staat zijn om een volwassen relatie op te bouwen en het zeer introvert van aard zijn.

Deze bevindingen doen ons teruggrijpen naar de eerder beschreven casus. Het gerechtelijk dossier wordt uit de kast gehaald en de aandacht gericht op de levensloop van Piet en in het bijzonder op de aard van de sociale contacten die hij heeft gelegd en de sociale netwerken die hij heeft onderhouden.

Alvorens hierop door te gaan wordt eerst kort ingegaan op de methode van de sociale netwerkanalyse en structuren in persoonlijke netwerkanalyses.

Sociale netwerkanalyse en persoonlijke netwerkstructuren: een introductie

Persoonlijke en sociale netwerkanalyses focussen op sociale relaties van individuen en onderzoeken netwerkkarakteristieken van een bepaald individu in relatie tot anderen maar ook de inbedding van individuen in bijvoorbeeld organisaties, verenigingen, enzovoort. [*5]

[*5] De netwerkbenadering bouwt deels voort op theorieën over sociaal kapitaal. Het voert te ver om daar in dit artikel op in te gaan. De geïnteresseerde lezer wordt verwezen naar eerder werk van bijvoorbeeld Burt (1992) en Flap, Bulder e.e. (1998).

Het belangrijkste doel van sociale netwerkanalyse is het aanbrengen van structuur, orde en inzicht in het doen en laten van individuen. *Persoonlijke* netwerkanalyses focussen minder op sociale structuren maar meer op de persoonlijke bijdrage van een individu in een bepaald netwerk (McCarty, 2002, p. 2-4). *Sociale* netwerkanalyses daarentegen onderzoeken contouren en grenzen waarbinnen individuen circuleren. In dat opzicht wordt gesproken van twee aggregatieniveaus: het eerste niveau betreft de interpersoonlijke relaties tussen individuen, het tweede niveau positioneert het individu binnen bestaande structuren of nieuw gecreëerde systemen (Aguilar, 2004, p. 1-5).

Sociale en persoonlijke netwerkanalyses worden op zeer uiteenlopende terreinen toegepast, zoals in de sociale demografie, in de organisatieleer, bij microanalyses in risicobuurtten, in onderzoek naar stemgedrag in specifieke buurten, bij drugsverslaafden en bij HIV-positieven. Centraal in deze studie staan de aard en intensiteit van relatiepatronen en de sociale structurering en inbedding ervan (McCarty, 2002).

Sociale netwerkanalyse toegepast op de casus

Het gerechtelijke dossier bevat een uitgebreid sociaal en psychologisch onderzoek. Op grond hiervan wordt een poging ondernomen om de sociale netwerken van Piet tussen 1994 en 1998 te reconstrueren en te vergelijken met de netwerken die hij tussen begin 2001 en eind 2002 heeft opgebouwd. De vraagstelling is tweeledig: welke soorten sociale netwerken zijn opgebouwd? Zijn er overeenkomsten tussen beide tijdsintervallen? Het gaat om een rudimentaire analyse omdat we niet beschikken over de nodige software (bijvoorbeeld Egonet) om een datamatrix te ontwikkelen en deze statistisch te verwerken.

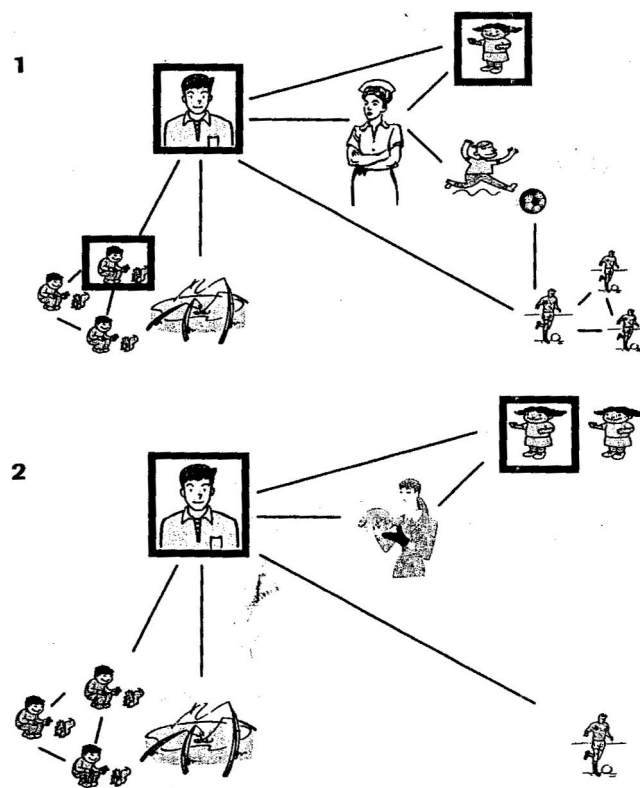
De resultaten

De gelijkenissen tussen beide periodes zijn zeer opvallend en in lijn met de bevindingen van dr. Spreen. In het geval van Piet wordt het volgende vastgesteld. Tussen 1994 en 1998 leert Piet een alleenstaande verpleegkundige kennen met twee kinderen, een meisje van zes jaar en een oudere zoon van twaalfjaar. Piet begint zijn vroeger geliefkoosde hobby vissen weer uit te oefenen en werkt zich binnen in de voetbalclub van zijn 'stiefzootje'. Piet misbruikt het dochttertje van zijn partner en

een jongetje dat hij regelmatig treft bij de visvijver. Tot zover de eerste sociale constructie die geleid heeft tot het delict. Piet verblijft tussen 1998 en begin 2001 in de gevangenis.

Begin 2001 komt Piet vrij onder voorwaarden, hij vestigt zich in een andere gemeente en probeert een nieuw leven op te bouwen.

Opvallend is de gelijkenis met de periode 1994 - 1998. Piet leert opnieuw een alleenstaande vrouw kennen met dit keer twee dochtertjes van zes en acht jaar. Hij pakt het vissen wederom op en zoekt opnieuw contact met een plaatselijke voetbalclub waar hij echter niet in slaagt omdat hij vrij snel wordt aangehouden. Piet misbruikt een van die dochtertjes. Dit wordt vlug door de moeder ontdekt die hem onmiddellijk aangeeft bij de politie. Piet heeft geen kans gekregen om slachtoffertjes te maken aan de visvijver of bij het voetbal.

De gelijkenissen tussen beide sociale netwerkscenario's zijn verbijsterend. Het is opvallend hoe Piet erin slaagt om een sociale werkelijkheid te creëren die hem toelaat opnieuw slachtoffers te maken. Hij kiest voor een alleenstaande vrouw, hij zoekt opnieuw contact met kinderen op zijn geliefkoosde plek en hij weet zich - weliswaar niet in het laatste scenario - goed in te werken in de plaatselijke voetbalclub.

Op basis van het misbruiktraject dat Piet voor zichzelf uittekent kunnen we niet anders dan de vraag stellen of de klinische diagnose (introvert, intimiteitangst en vermijdingsgedrag) en de diagnose die hij zelf maakt (angst voor sociale contacten en angst voor intimiteit) een correcte weergave is van de persoon van Piet. De

sociale en persoonlijke netwerkanalyse tonen namelijk aan dat hij voldoende sociaal vaardig is om de omstandigheden te realiseren waaronder misbruik mogelijk is.

Conclusies

In het eerste deel van dit artikel hebben we, voortbordurend op gangbare onderzoeklijnen, onderzocht hoe ouderlijke sensitiviteit, interpersoonlijke factoren en persoonlijkheidsstoornissen zich onderling verhouden en of ze een bijdrage leveren aan de verklaring en het ontstaan van pedoseksualiteit.

Onze resultaten bevestigen het bestaande onderzoek. Mede op basis van de lage verklaarde variantie in bestaande onderzoeken, plaatsen we vraagtekens bij de veronderstelling dat seksuele delinquenten minder sociale vaardigheden hebben dan vergelijkingsgroepen. Het reconstrueren van sociale en persoonlijke netwerken van pedoseksuelen kan een andere invalshoek zijn voor het analyseren van sociale vaardigheden.

In dit artikel hebben we aan de hand van een casus laten zien dat een reconstructie van sociale netwerken van een pedoseksuele dader twijfels oproept over de juistheid van eerder getrokken conclusies over sociale vaardigheden. Dit roept bij ons de volgende vragen op:

- Zijn pedoseksuele daders sociaal vaardiger dan tot nu toe geconcludeerd wordt in onderzoeken?
- Is het repliceren van sociale netwerken door pedoseksuelen een indicatie voor sociale vaardigheid?
- In hoeverre is het opportuun om sociale vaardigheden bij pedoseksuelen vanuit ons cognitieve en sociale normenpatroon te analyseren of moet 'la signification de la pédophilie', om het met de woorden van Serge André te zeggen, worden begrepen vanuit 'le structure pervers'?

Indien dit laatste een optie is, worden sociale en persoonlijke netwerken door pedoseksuelen geconsumeerd en worden subjecten en maatschappelijke structuren gereduceerd tot 'te gebruiken objecten. Dit laatste zou dan betekenen dat zij alleen 'vaardigheden' hebben om hun eigen genot te bewerkstelligen maar onbekwaam blijven om normale sociale relaties met anderen aan te gaan.

Een deterministische visie, maar belangrijk om in ogenschouw te nemen. Naar onze mening zijn dit vragen en bedenkingen die in toekomstig onderzoek aandacht moeten krijgen. De antwoorden zijn relevant voor zowel de wetenschap als de behandelingspraktijk.

Literatuur

Aguilar, C.

Social network analysis; identifying effects of personal networks in Sarajevo. Net culture science, 30e jrg., 2004, p. 1-8

American Psychiatric Association

Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.)
Washington, DC, American Psychiatric Association, 1994

Benjamin, L.S.

Interpersonal diagnosis and treatment of personality disorders
New York, Guilford Press, 1993

Bentler, P.M. & C.P. Chou

Practical issues in structural modeling
Sociological methods and research, 16e jrg., 1987, p. 78-117

Bogaerts, S. & J. Goethals e.a.

De Verleiding uit onvermogen
Leuven, Universitaire Pers, Leuven, 2003

Bogaerts, S. & J. Goethals e.a.

A comparison of relational attitude and personality disorders in the explanation of
child molestation
Sexual abuse; a journal of research and treatment, 16e jrg., 2004, p. 37-47

Bogaerts, S. & F. Declercq e.a.

Interpersonal factors and personality disorders as discriminators between intra-
familial and extra-familial child molesters
International journal of offender therapy and comparative criminology, januari
2005

Bretherton, I.

Attachment theory; retrospect and prospect
In: I. Bretherton, E. Waters (red.), Growing points of attachment theory and
research, Monographs of the society for research in child development, 50e jrg.,
1985, p. 3-37, Lincoln, University of Nebraska Press, 1985

Burt, R.

Structural holes
Cambridge, Harvard University Press, 1992

Cosyns, P. & D. De Doncker e.a.

Interpenitentiaire begeleiding van daders van seksueel geweld; UFC jaarverslag
Antwerpen, Universitaire Instelling Antwerpen, 1994

Flap, H. & B. Bulder e.a.

Intra-organizational networks and performance; a review
Computational & mathematical organization theory, 4e jrg., nr. 2, 1998, p. 109-147

Hazan, C. & P.R. Shaver

Romantic love conceptualized as an attachment process
Journal of personality and social psychology, 52e jrg., 1987, p. 51 1-524

Hazan, C. & P.R. Shaver

Love and work; an attachment - theoretical perspective
Journal of personality and social psychology, 59e jrg., 1990, p. 270-280 "

Hu, L. & P.M. Bentler

Cutoff criteria for fit indices in covariance structure analysis; conventional criteria versus alternatives
Structural equation modeling, 6e jrg., 1999, p. 1-55

Jamieson, S. & W.L Marshall

Attachment styles and violence in child molesters
The journal of sexual aggression, 5e jrg., nr. 1, 2000, p. 88-98

Jöreskog, K. & D. Sörbom

Lisrel 8; Structural equation modeling with the Simplis command language
Hillsdale, Lawrence Erlbaum Associates, 1993

Kear-Colwell, J. & G.A. Sawle

Coping strategies and attachment in pedophiles; implications for treatment
International journal of offender therapy and comparative criminology, 45e jrg., nr. 2, 2001, p. 171-182

Marshall, W.L.

Intimacy, loneliness and sexual offenders
Behavior research therapy, 27e jrg, 1989, p. 491-503

Marshall, W.L.

Pauvreté des liens d'attachrment et déficiences dans les rapports intimes chez les agresseurs sexuels
Criminologie, 27e jrg., 1994, p. 55-69

Marshall, W.L.

Assessment, treatment and theorizing about sex offenders; development during the past twenty years and future directions
Criminal justice and behavior, 23e jrg., 1996, p. 162-199

Marshall, W.L.

Attachment problems in the etiology and treatment of sexual offenders
In: W. Everaerd & E. Laan e.a. (red.), Sexual appetite, desire and motivation; energetics of the sexual system, 2001, p. 135-143, Amsterdam, Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen

McCarty, C.

Structure in personal networks
Journal of social structure, 3e jrg., nr. 1, 2002

McElroy, S.L. & C.A. Soutullo e.a.

Psychiatric features of 36 men convicted of sexual offenses
Journal of clinical psychiatry, 60e jrg., 1999, p. 414-420

Parker, G. & H. Tuplin e.a.

A parental bonding instrument
British journal of medical psychology, 52e jrg., 1979, p. 1-10

Rempel, J.K. & L.G. Holmes e.a.

Trust in close relationships
Journal of personality and social psychology, 49e jrg., 1985, p. 95-112

Rosenthal, D.A. & R.M. Gumey e.a.

From trust to intimacy; a new inventory for examining Erikson's stages of psychosocial development
Journal of youth and adolescence, 10e jrg., 1981, p. 525-536

Schotte, C.K.W. & D. De Doncker e.a.

Self-report assessment of the DSM-IV personality disorders; measurement of trait and distress characteristics: the ADP-IV
Psychological medicine, 28e jrg., 1998, p. 1179-1188

Schotie, G. & D. De Doncker

De ADP-IV: een vragenlijst voor een therapeutisch georiënteerde diagnostiek van persoonlijkheidsstoornissen
Psychopraxis, 2e jrg., nr. 6, 2000, p. 267-273

Spreen, M.

Rare populations, hidden populations, and link-tracing designs; what and why?
Bulletin de méthodologie sociologique, 36e jrg., 1992, p. 34-58

Tacq, J.

Multivariate analysis techniques in social science research; from problem to analysis
London/Thousand Oaks, Sage Publications, 1997

Verschueren, K. & A. Marcoen

Gehechtheidstijl, intimiteit en vertrouwen in de jongvolwassenheid; een reflectie van de ervaren ouderlijke sensitiviteit?
Psychologica Belgica, 33e jrg, nr. 1, 1993, p. 49-76

Ward, T. & S.M. Hudson e.a.

Attachment style and intimacy deficits in sexual offenders; a theoretical framework
Sexual abuse; a journal of research and treatment, 7e jrg., nr. 4. 1995, p. 311-335